

Axborot xavfsizligi va SI orqali kontent yaratishda ma'lumotlarni himoya qilish

So'nggi uch yil ichida maktab ma'lumotlarining qariyb 30 foizi internetga sizib chiqqani aniqlangan. Shu bois, sun'iy intellekt (SI) yordamida kontent yaratish darsni boyitishi bilan birga, o'qituvchi zimmasiga ma'lumot xavfsizligini ta'minlash mas'uliyatini ham yuklaydi. Quyidagi tavsiyalar maktab muhitida AI vositalaridan foydalanishda shaxsiy va o'quvchi ma'lumotlarini himoya qilishga yordam beradi.

1. SI yordamida kontent yaratishda xavfsizlik tamoyillari

SI vositalarida ishlashda ma'lumotlaringizni himoya qilish uchun uchta asosiy tamoyilga rioya qilish muhim:

1. Maxfiylikni saqlash

- Nima uchun muhim? Maktabdagi o'quvchi ma'lumotlari (baholar, shaxsiy tafsilotlar, fotosuratlar, tug'ilgan sanalari) o'rganishga mo'ljallangan va ochiq qilinmasligi kerak.
- Qanday amal qilish?
 - Platformaga kirishda kuchli parol yarating — kamida 12 ta belgi (MNO-MTIOT 2023-yil tavsiyasiga ko'ra, katta-kichik harflar, raqam va maxsus belgi) bilan.
 - Ikki bosqichli autentifikatsiyani (2FA) yoqing — telefoningizga kod keladi.
 - Dars materialiga o'quvchilarning yuz fotosuratlarini yoki tug'ilgan sanasini kiritmang.
 - Oddiy misol: Agar Gamma AI'da dars slaydi tayyorlasangiz, slaydda faqat familiya va ballar emas, balki "O'quvchi_001" yoki "1MavzuUchunTest01" kabi kod ishlating.

2. Butunlikni ta'minlash (ma'lumot buzilmasligi)

- Nima uchun muhim? Agar faylda xato bo'lsa, darsda noto'g'ri ma'lumot tarqatilishi mumkin. SI generatsiya qilgan materiallar xatolikka moyil bo'lishi mumkin.
- Qanday amal qilish?

- SI yordamida yaratilgan materiallarga keyinchalik qayerda o‘zgartirish bo‘lsa, uni alohida yozib qo‘ying.
- Fayl nomiga bosqich nomini yozing: “Dars1_v1”, “Dars1_v2” va hokazo. Kerak bo‘lganda eski versiyalarga qaytishingiz oson bo‘ladi.
- Oddiy misol: ChatGPT’dan olingan test savollar ro‘yxatini Excel faylida saqlab qo‘ying va har safar yangi savollar qo‘shganda “_v2” qilib yangilang.

3. Mavjudlikni ta’minlash

- Nima uchun muhim? Dars vaqtida materiallar yuklanmay qolsa, dars kechikadi yoki to‘xtab qoladi.
- Qanday amal qilish?
 - Darsdan oldin barcha eksport qilingan slayd, video va testlarni kompyuterga hamda tashqi disk yoki bulutga (Google Drive, OneDrive) yuklab qo‘ying.
 - Internet aloqasi barqarorligini tekshiring — zarur bo‘lsa, mobil ma’lumot orqali zaxira ulanishingizni yoqing.
 - Oddiy misol: Canva’da tayyorlangan plakatni PDF formatda saqlab oling va fleshka hamda Gmail orqali o‘z emailingizga jo‘nating.

2. SI platformalarida ma’lumotlarni himoya qilish amaliyoti

- Xavfsiz kirish (login)
 - Nima uchun muhim? Begona kishilar hisobingizga kirib, materiallaringizni o‘chirib yuborishi yoki boshqalarga ko‘rsatishi mumkin.
 - Qanday amal qilish?
 - Har bir platforma uchun alohida parol yarating — bir xil paroldan foydalanmang.
 - Parol menejeri (masalan, 1Password, Bitwarden kabi dastur) yordamida murakkab parollarni saqlang. Parolni hech kimga aytmang va uni yozib qo‘ymang (Word faylida yoki daftar chetida).

- Oddiy misol: Perplexity’da ro‘yxatdan o‘tishda ro‘yxatdan o‘tganingizdan keyin parolingizni telefondagi xavfsiz joyga (Notes ilovasi parol bilan himoyalangan) saqlab qo‘ying.
- Ma’lumotlarni anonim holga keltirish
 - Nima uchun muhim? O‘quvchining shaxsiy ma’lumotlarini noto‘g‘ri odamlar bilmasligi kerak.
 - Qanday amal qilish?
 - SI uchun namunaviy matn tayyorlayotganda, o‘quvchi haqida “Ismi Familiyasi” emas, balki “O‘quvchi_A01” yoki “ID100” kabi shablon ishlatish.
 - Asl ma’lumotni alohida rasmiy jadvalda saqlang, prezentatsiyada esa kodlardan foydalaning.
 - Oddiy misol: Gamma AI orqali yaratilgan dars jurnali slaydida o‘quvchi 25 yoki Clara kabi ism o‘rniga “UchunTest01” deb ko‘rsating.
- Zaxira nusxa (backup) va versiyalanish
 - Nima uchun muhim? Kompyuter ishdan chiqqanda yoki fayl noto‘g‘ri ochilganida barcha ishlar yo‘qolib ketmasligi uchun.
 - Qanday amal qilish?
 - Har 30 daqiqada SI yordamida yaratilgan fayllarni Google Drive yoki OneDrive ga avtomatik nusxa qilib qo‘yish rejimini yoqing.
 - Muhim o‘zgartirishlardan so‘ng faylni yangi nom bilan saqlang: “Matn_v3”, “Slayd_v4”.
 - Oddiy misol: Canva’da tayyorlagan prezentatsiyani har safar yangilaganda “Prezentatsiya_v1.pdf”, “Prezentatsiya_v2.pdf” deb saqlang.
- Qanday bajarilganini yozib borish (log)
 - Nima uchun muhim? Qaytadan biror narsa qilishingiz kerak bo‘lsa, qanday prompt, qaysi SI vositasi yordamida bajarilganini eslab qolishingiz uchun.
 - Qanday amal qilish?
 - Har darsdan keyin oddiy Word hujjatida ishlatilgan promptlarni va natijalarini yozib qo‘ying.

- Faylni “Prompt_Log_20250521.docx” kabi nom bilan saqlang.
- Oddiy misol: ChatGPT’dan o‘quv test savollari so‘rab, ularni “TestSavollari_ChatGPT.docx” faylida saqlang, oldiga ular uchun ishlatilgan promptni yozing.

3. Qonuniy talablar va SI uchun maxfiylik siyosati

1. Platformaning maxfiylik siyosatini o‘qing. ChatGPT, Gamma AI yoki Perplexity saytida “Privacy Policy” bo‘limini toping, uni o‘zbek tilida yoki oddiy tarjimada tushuning. Ma’lumotlarni qanday saqlashi va o‘chirishi haqida xabardor bo‘ling.
2. O‘quvchilardan rozilik (consent) oling. Agar darsda o‘quvchi suratini, ovoz yozuvini yoki shaxsiy ma’lumotlarini ishlatsangiz, O‘zbekiston Respublikasining 2021-yil 2-iyulda qabul qilingan «Shaxsiy ma’lumotlar to‘g‘risida»gi Qonuni talablariga ko‘ra, 16 yoshgacha bo‘lgan o‘quvchilarning shaxsiy ma’lumotlarini qayta ishlash uchun ota-ona yoki qonuniy vakildan yozma rozilik olinishi shart.
3. Mahalliy qonunchilikka rioya qiling. Ma’lumotni o‘chirish yoki yangilash huquqi haqida o‘quvchilarga ma’lumot bering. SI jarayonlarini hujjatlashtirayotganda ham ushbu qonuniy talablarga tayansangiz, keyingi tekshiruvlarda o‘zingizni himoya qilasiz.

4. Soddalashtirilgan amaliy qadamlar

- Materialni darsdan oldin telefon yoki uy kompyuterida sinab ko‘ring.
- Fayl nomlarini tartibli saqlang: “Matematika7_slayd_v3.pdf” kabi raqamlar bilan.
- Ishlatilgan prompt va manbalarning qisqa ro‘yxatini saqlang. Keyinga kodni xavfsiz joyga ko‘chirib oling.
- Internet zaxira rejimi: mobil ma’lumot, Wi-Fi zaxira tarmog‘ini tayyorlang.
- Doimiy yangiliklardan xabardor bo‘ling: SI platformalaridagi yangilanish e’lonlarini kuzatib boring.
- Kichik guruhlarda amaliyot o‘tkazing: hamkasblar bilan tajriba almashib, xavfsizlik choralarini bir-biringizga o‘rgating.

Xulosa

Kuchli parollar, anonimlashtirilgan ma'lumotlar, muntazam zaxira va aniq hujjatlashtirish — bu o'qituvchining sun'iy intellekt vositalarida ishlashda asosiy qalqoni. Ushbu oddiy qoidalar SI-yordamli kontentni ishonchli boshqarish va o'quvchilarning ma'lumotlarini himoya qilishga imkon beradi. Keyingi qadam — sinfingizda parol menejerini o'rnatib, ikki bosqichli autentifikatsiyani faollashtiring va ota-onalardan rozilik formalarini to'plang.